

Työmäärän hallinta, työhyvinvointi ja maatalousyrittäjien menestyminen

Janne Karttunen¹⁾ ja Veli-Matti Tuure²⁾

¹⁾ TTS - Työtehoseura, PL 5, 05201 Rajamäki, janne.karttunen@tts.fi

²⁾ TTS - Työtehoseura, PL 5, 05201 Rajamäki, veli-matti.tuure@tts.fi

Tiivistelmä

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella tuotantoon, työvoimaan ja työnjakoon liittyvien seikkojen yhteyttä yrittäjän työhyvinvointiin sekä yrityksen menestymiseen perustuotantoa harjoittavissa ja monialaisissa maatalousyrittäjissä.

Aineisto kerättiin postikyselyllä yhteensä 319 maatalousyrittäjistä, joista 179 oli monialaisia ja 140:lla harjoitettiin vain perustuotantoa. Maatalousyrittäjistä 184:lla harjoitettiin päätuotantosuuntana kasvintuotantoa, yleisimmin viljantuotantoa, ja 135:lla tilalla harjoitettiin karjataloutta, yleisimmin lypsykarjataloutta. Kasvintuotanto oli suhteellisesti yleisempää monialaisissa maatalousyrittäjissä, ja karjatalous oli yleisempää perustuotantoa harjoittavissa maatalousyrittäjissä.

Tulosmuuttujina olivat arvioitu nykyinen työkyky verrattuna elinaikaiseen parhaimpaan, arvioitu työssä jaksaminen ja yritystoiminnan koettu kannattavuus. Tutkimuksessa tunnistettiin useita tilastollisesti vähintään melkein merkitseviä ($p < 0,050$) yhteyksiä tulosmuuttujien ja tuotantoon, työvoimaan sekä työnjakoon liittyvien seikkojen välillä. Lisäksi tulosmuuttajat olivat tilastollisesti erittäin merkitsevästi ($p < 0,001$) yhteydessä toisiinsa.

Tuloksia voidaan kuvailla ääripäitä edustavien ryhmien avulla. Maatalousyrittäjistä hieman alle neljännes ei ollut työuupunut ja koki työkykynsä olevan hyvää tasoa ja yritystoimintansa kannattavaksi. Vastaavasti hieman alle viidesosalla oli puolestaan jopa vakavia ongelmia kaikkien edellä mainittujen seikkojen kanssa.

"Hyväkuntoisia menestyjiä" olivat useimmin joko monialaiset, nuoret (≤ 52 -vuotiaat), peltopinta-alaltaan suurta (> 35 hehtaaria) maatalousyrittäjistä edustavat, töitään tehostaneet eli työmäärän eri hallintakeinoja merkittävänä omalla kohdallaan pitävät, töitään urakoitsijoille tai palkkatyövoimalle tai molemmille jakaneet tai vähintään kahden yrittäjäperheen jäsenen voimin työskentelevät maatalousyrittäjät. Viimeksi mainittu ryhmä ei tosin ollut tilastollisesti merkitsevä. Maatalousyrittäjien päätuotantosuunta (karja/kasvi) ei ollut tässä tutkimuksessa yhteydessä tulosmuuttajiin.

Työhyvinvoinnin ja maatalousyrittäjien menestymisen kannalta maatalousyrittäjille voidaan suositella pyrkimystä kohti sellaista yrityskokoa ja erityisesti monialayrittäjyyttä, jossa töistä vastaa vähintään kaksi yrittäjäperheen tai tilayhtymän jäsentä. Harkittua töiden ulkoistamista, palkkatyövoiman käyttöä, tilayhteistyötä sekä investointeja työolosuhteiden kehittämiseksi voidaan myös perustellusti suositella. Näitä tuloksia voidaan pitää erityisen tärkeinä työuraansa aloittaville ja tuotannon laajentamista tai monialaistamista suunnitteleville maatalousyrittäjille.

Asiasanat: hyvinvointi, maatalousyrittäjä, monialaisuus, työkyky, työmäärä, työuupumus

Johdanto

Maatalousyrityksen oma työvoima koostuu tyypillisesti aikuisista omistajista, heidän lapsistaan ja vanhemmistaan. Erilaisissa maatalousyhtymissä voi olla osallisena useiden yrittäjäperheiden jäseniä. Lisäksi töihin voi osallistua perheen ulkopuolista työvoimaa kuten urakoitsijoita, palkkatyövoimaa, naapureita esimerkiksi talkoiden tai vaihtotyön merkeissä sekä maatalousharjoittelijoita ja -lomittajia.

Liian suuri työmäärä ja liian vähäinen lepo ovat toimialasta riippumatta vakava terveys- ja turvallisuusriski (Härmä ja Sallinen 2000, Caruso ym. 2004, Dembe ym. 2005). Lisäksi pitkät työajat heikentävät Albertsenin ym. (2008) mukaan elämänlaatua ja vaikeuttavat työn sekä muun elämän yhteensovittamista. Oman työpanoksen vähennystarve, mikä liittyy tyypillisesti tuotannon laajentamiseen, on tärkein ulkopuolisen työvoiman käyttöön johtava syy. Ulkopuolisen työvoiman käytön koetaan parantavan yrittäjän työssä viihtymistä, jaksamista ja työturvallisuutta (Karttunen ja Kaila 2012). Urakoitsijoita, palkkatyövoimaa tai molempia käytetään nykyisin noin puolella maamme maatalousyrityksistä (Karttunen ja Tuure 2013).

Kirjanpitoilojen omistajien mielestä "kohtuullinen määrä maatilatalouden töitä yhtä päätoimista työntekijää kohti" on tyypillisesti kahdeksan tuntia päivässä työsesonkien ulkopuolella ja 12 tuntia päivässä työsesonkien aikana (Karttunen ja Kaila 2012). Nämä mielipiteet ovat yhteneväiset työmäärästä terveyden, turvallisuuden ja hyvinvoinnin näkökulmista muun muassa maatalousyrittäjille annettujen suositusten kanssa (Karttunen ym. 2012a). On kuitenkin huolestuttavaa, että erityisesti suurien lypsykarjatilojen omistajien joukosta löytyy henkilöitä, jotka pitävät kohtuullisena suosituksiin nähden erittäin paljon pidempiä työpäiviä ja työviikkoja (Karttunen ja Kaila 2012).

Tuotantoresurssien keskittäminen omaan ydintoimintaan, maatalousyritysten välinen yhteistyö, töiden ulkoistaminen, lisätyövoiman ja nykyaikaisen tuotantotekniikan järkevä hankkiminen sekä työmenetelmien rationalisointi ovat keskeisiä työkaluja työmäärän ja kustannusten hallinnassa sekä hyvinvoinnin edistämiseksi maatalousyrityksissä (Karttunen ym. 2012b). Maatilatalouden töitä voidaan jakaa yrittäjäperheen oman ja ulkopuolisen työvoiman kesken monin eri tavoin. Avoimuus eri vaihtoehdoille ja omasta hyvinvoinnista huolehtiminen ovat tärkeitä tavoitteita töitä organisoitaessa. Ei kuitenkaan ole olemassa tietoa siitä, eroavatko perustuotantoa harjoittavat ja monialaiset maatalousyritykset toisistaan sisäisen ja ulkoisen työvoiman määrän, työnjaon tai työhyvinvoinnin suhteen.

Tutkimuksen tavoite

Tämä raportti perustuu MTT taloustutkimuksen, Helsingin yliopiston sosiaalitieteiden laitoksen, TTS - Työtehoseuran ja Seinäjoen ammattikorkeakoulun maa- ja metsätalouden yksikön yhteistutkimukseen "Muutuva ja menestyvä monialainen maatila 2000–2013" (ks. Rantamäki-Lahtinen 2013).

TTS:n tutkimusosion tavoitteena oli tarkastella tuotantoon, työvoimaan ja työnjakoon liittyvien seikkojen yhteyttä yrittäjän työhyvinvointiin sekä yrityksen menestymiseen perustuotantoa harjoittavissa ja monialaisissa maatalousyrityksissä.

Aineisto ja menetelmät

Tässä raportissa tarkasteltava aineisto kerättiin postikyselyllä 319 maatalousyrityksestä. TTS:n osiossa maatalousyrittäjiä pyydettiin arvioimaan nykyistä työkykyään verrattuna elinikäiseen parhaimpaan asteikolla 0–10, jossa 0 tarkoittaa täysin työkyvyttömyyttä ja 10 työkykyä parhaimmillaan. Tällä kysymyksellä kartoitettiin vastaajan ruumiillista ja henkistä työkykyä suhteessa työn asettamiin vaatimuksiin. Tämä kysymys kuuluu työkykyindeksiin (Tuomi ym. 1997) määrittämisessä käytettyyn kysymyssarjaan, mutta se korreloi erittäin vahvasti koko työkykyindeksiin kanssa. Karttunen ja Rautiainen (2009) sekä Ahlstromin ym. (2010) mukaan tämä yksittäinen kysymys soveltuu käytettäväksi sellaisenaan henkilön työkyvyn arvioinnissa.

HY:n osiossa selvitettiin maatalousyrittäjän työssä jaksamista Maslachin yleisen työuupumuksen arviointimenetelmän (MBI GS) avulla (THL 2012). Tällä mittarilla mitattiin vastaajan psyykkistä toimintakykyä. TTS:n osiota varten saatiin kullekin (anonyymille) vastaajalle tieto työuupumuksen voimakkuudesta kolmiportaisella asteikolla: ei-työuupunut, lievästi tai vakavasti työuupunut.

MTT:n ja SeAMK:n osiossa tiedusteltiin puolestaan sitä, kuinka hyvin maatalousyrittäjä on omasta mielestään onnistunut toteuttamaan yritystoiminnassaan eri seikkoja. TTS:n osiota varten saatiin käyttöön tieto siitä, kuinka hyvin maatalousyrittäjä koki kyenneensä toteuttamaan yrityksessään "kannattavaa toimintaa" skaalalla 1: ei lainkaan...5: erittäin hyvin. Tämä kysymys kuvaa TTS:n osiossa yrityksen "menestymistä".

Tuloksia vertailtiin seuraavien kaksiluokkaisten maatalousyrittäjryhmien välillä:

- perustuotantoa harjoittaneet/monialaiset,
- peltoalaltaan pienet/suuret,
- pelkkää kasvintuotantoa harjoittaneet/karjataloutta ja oletusarvoisesti samalla myös kasvintuotantoa harjoittaneet,
- iältään nuoret/vanhat,
- yhden henkilön/vähintään kahden henkilön voimin toimivat,
- kaikki työt yrittäjäperheen voimin tekevät/töitä ulkopuolisille jakavat sekä
- työmäärän eri hallintakeinoja hyvin merkittävinä pitävät/muut.

Maatalousyrittäjä luokiteltiin "pieneksi", jos sen peltoala oli korkeintaan 35 hehtaaria, joka oli peltoalojen mediaaniluku. Maatalousyrittäjä luokiteltiin puolestaan "nuoreksi", jos hän oli korkeintaan 52-vuotias (mediaani-ikä). Tiedot yritysmuodosta ja tuotantosuunnasta perustuivat maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskuksen tilastotietoon. Töitä ulkopuolisille jakavat maatalousyrittäjät käyttivät vähintään yhdessä tuotantotyössä urakoitsijoita tai palkkatyövoimaa tai molempia.

Työmäärän eri hallintakeinojen "koettua tärkeyttä oman jaksamisen ja työhyvinvoinnin kannalta" tiedusteltiin viisiportaisella asteikolla skaalalla 1: ei lainkaan merkittävä...5: erittäin merkittävä. Työmäärän hallintakeinoja lueteltiin yhteensä kuusi kappaletta, joista aina kaksi peräkkäistä tarkasteli samaa asiaa hieman eri kanteilta.

Työmäärän hallinnan kolme pääkeino olivat maatalousyrittäjien välinen yhteistyö, töiden jakaminen yrittäjäperheen ulkopuoliselle työvoimalle ja tuotantoon liittyvät investoinnit. Kullekin pääkeinoista laskettiin kysymyspareista summapistee, joiden skaala saattoi vaihdella 2–10 pisteen välillä.

Kaikki kolme työmäärän hallinnan pääkeino eivät välttämättä olleet ajankohtaisia samalle maatalousyrittäjälle. Näin ollen maatalousyrittäjät jaettiin kahteen ryhmään sen mukaan, kokivatko he korkeintaan yhden tai vähintään kaksi pääkeinoista melko tai erittäin merkittäviksi omalla kohdallaan. Viimeksi mainittuja kutsutaan lyhyesti "töitään tehostaviksi".

Vastaajaryhmien välisten erojen tilastollista merkitsevyyttä tarkasteltiin Fisherin eksakti testillä. Tilastollisesti merkitsevien tuloksien luotettavuustaso (tarkka p-arvo) ilmoitetaan sulkeissa: esimerkiksi (p=0,047) vastaa alle viiden prosentin riskiä sille, että todettu tulos johtuu sattumasta.

Tulokset

Koettu työkyky

Maatalousyrittäjät antoivat omalle työkyvyllään keskimäärin 7,7 pistettä 10:stä, mutta tyypillisimmin (moodi ja myös mediaani) he antoivat 8 pistettä 10:stä. Vastaajia ohjeistettiin, että jos heidän työkykynsä oli vastaushetkellä tilapäisesti alentunut sairauden, tapaturman tai muun syyn takia, heidän tulisi arvioida työkykyään normaalitilanteessa juuri ennen kyseistä tapahtumaa.

Vastaajat jaettiin kahteen luokkaan sen suhteen, antoivatko he nykyiselle työkyvyllään korkeintaan 7 pistettä (34 %, 106 henkilöä) tai 8–10 pistettä (66 %, 209 henkilöä) eli vähintään mediaaniluvun. Viimeksi mainittuja kutsutaan jatkossa "hyväkuntoisiksi". Neljän henkilön kohdalla ei ollut käytettävissä tietoa nykyisestä työkyvystä.

Vastaajaryhmien välisessä tarkastelussa todettiin seuraavat tilastollisesti merkitsevät yhteydet pl. alimmainen vertailu, jossa ryhmien välinen ero jäi täpärästi alle tilastollisen merkitsevyyden:

- Monialaiset yrittäjät olivat yleisemmin (74 % vs. 57 %) "hyväkuntoisia" kuin perustuotantoa harjoittaneet yrittäjät (p=0,002).
- Peltopinta-alaltaan suuret yrittäjät olivat yleisemmin (73 % vs. 60 %) "hyväkuntoisia" kuin pienten tilojen yrittäjät (p=0,002).
- Nuoret yrittäjät olivat yleisemmin (80 % vs. 52 %) "hyväkuntoisia" kuin vanhat yrittäjät (p<0,001).
- Vähintään kahden henkilön tilojen yrittäjät olivat yleisemmin (69 % vs. 51 %) "hyväkuntoisia" kuin yhden henkilön tilojen yrittäjät (p=0,019).

- Töitä ulkopuolisille jakavat yrittäjät olivat yleisemmin (73 % vs. 59 %) "hyväkuntoisia" kuin kaikki työt yrittäjäperheen voimin tekevät ($p=0,012$).
- Töitään tehostaneet yrittäjät olivat yleisemmin (73 % vs. 62 %) "hyväkuntoisia" kuin muut yrittäjät ($p=0,052$).

Työssä jaksaminen

Maslachin yleisen työuupumuksen arviointimenetelmästä saatiin kullekin kyselyyn vastanneelle maatalousyrittäjälle tieto siitä, oliko hän "ei-työuupunut" (46 %, 143 henkilöä) vai lievästi (48 %, 148 henkilöä) tai vakavasti (6 %, 19 henkilöä) työuupunut. Lievästi ja vakavasti työuupuneet on jatkossa yhdistetty ryhmäksi nimeltään "työuupuneet" (54 %, 167 henkilöä). Yhdeksän henkilön kohdalla ei ollut käytettävissä tietoa työuupumuksesta.

Vastaajaryhmien välisessä tarkastelussa todettiin seuraava tilastollisesti merkitsevä yhteys:

- Peltopinta-alaltaan suurien maatalousyrietyksien yrittäjät olivat useammin (55 % vs. 37 %) "ei-työuupuneita" kuin pienten maatalousyrietyksien yrittäjät ($p=0,002$).

Yritystoiminnan koettu kannattavuus

Maatalousyrittäjiltä tiedusteltiin, kuinka hyvin he kokivat kyenneensä toteuttamaan yrityksessään "kannattavaa toimintaa" viisiportaisella asteikolla, jossa 1 tarkoitti, että ko. seikka ei ole lainkaan onnistuttu toteuttamaan ja 5 tarkoitti, että seikka on kyetty toteuttamaan erittäin hyvin.

Maatalousyrittäjät kokivat yritystoimintansa keskimäärin kohtalaisen kannattavaksi (3,4/5 pisteestä) ja tyypillisimmin (moodi ja myös mediaani) melko kannattavaksi (4/5 pisteestä). Vastaajat jaettiin kahteen luokkaan sen suhteen, antoivatko he yritystoimintansa kannattavuudelle 1–3 pistettä (50 %, 154 henkilöä) tai 4–5 pistettä (50 %, 155 henkilöä). Jälkimmäisiä ja heidän maatalousyrietyksiään kutsutaan jatkossa "hyvin kannattaviksi". Kymmenen henkilön kohdalla ei ollut käytettävissä tietoa yritystoiminnan koetusta kannattavuudesta.

Vastaajaryhmien välisessä tarkastelussa todettiin seuraavat tilastollisesti merkitsevät yhteydet:

- Peltopinta-alaltaan suuret maatalousyrietykset olivat useammin (58 % vs. 43 %) "hyvin kannattavia" kuin pienet maatalousyrietykset ($p=0,012$).
- Vähintään kahden henkilön maatalousyrietykset olivat useammin (53 % vs. 35 %) "hyvin kannattavia" kuin yhden henkilön maatalousyrietykset ($p=0,026$).
- Töitään tehostaneet yrittäjät olivat yleisemmin (60 % vs. 42 %) "hyvin kannattavia" kuin muut yrittäjät ($p=0,004$).

Tulosmuuttujien väliset yhteydet

Sekä työuupumuksen arviointimenetelmä että kysymys koetusta työkyvystä nyt verrattuna elinaikaiseen parhaimpaan kartoittivat vastaajan henkistä toimintakykyä. Jälkimmäinen mittari pyrki kattamaan myös vastaajan ruumiillisen työkyvyn. Vaikka nämä kaksi mittaria eivät olleet täysin päällekkäisiä (useat vähintään lievästi työuupuneet kokivat työkykynsä silti hyväksi), niiden välinen yhteys oli kuitenkin tilastollisesti erittäin merkitsevä:

- "Työuupuneet" olivat useammin (48 % vs. 17 %) "ei-hyväkuntoisia" kuin "ei-työuupuneet" vastaajat ($p<0,001$).
- Vastaavasti "hyväkuntoiset" olivat useammin (58 % vs. 23 %) "ei-työuupuneita" kuin "ei-hyväkuntoiset" vastaajat ($p<0,001$).

Yritystoiminnan koettu kannattavuus, työuupumus ja koettu työkyky olivat tilastollisesti erittäin merkitsevästi yhteydessä toisiinsa:

- Yritystoimintansa "hyvin kannattavaksi" kokeneet maatalousyrittäjät olivat yleisemmin "ei-työuupuneita" (60 % vs. 33 %) ja "hyväkuntoisia" (77 % vs. 56 %) kuin yritystoimintansa "ei-kannattavaksi" kokeneet maatalousyrittäjät ($p<0,001$).

- Vastaavasti "hyväkuntoiset" ja "ei-työuupuneet" maatalousyrittäjät kokivat yritystoimintansa yleisemmin "hyvin kannattavaksi" kuin "ei-hyväkuntoiset" (58 % vs. 35 %) ja "työuupuneet" (65 % vs. 37 %) maatalousyrittäjät ($p < 0,001$).

"Hyväkuntoisten menestyjien" ominaispiirteitä

Noin neljännes maatalousyrittäjistä (24 %, 78 henkilöä) ei ollut työuupunut, koki työkykynsä olevan hyvää tasoa ja koki yritystoimintansa hyvin kannattavaksi. Heitä voitaneen kutsua "hyväkuntoisiksi menestyjiksi". Vastaavasti vajaalla viidesosalla maatalousyrittäjistä (18 %, 56 henkilöä) oli puolestaan jonkinasteisia tai jopa vakavia ongelmia kaikkien edellä mainittujen seikkojen kanssa. Heitä voitaneen kutsua "ongelmien kanssa painiskeleviksi". Lopuilla lähes kolmella viidesosalla maatalousyrittäjistä (58 %, 185 henkilöä) oli jonkinasteisia ongelmia yhden tai kahden edellä mainitun seikan kanssa.

Kun kahta ensin mainittua – ääripäitä edustavaa – maatalousyrittäjiryhmää vertailtiin keskenään, todettiin, että seuraavat maatalousyrittäjät olivat tilastollisesti merkitsevästi useammin (pl. alimmainen ryhmä) "hyväkuntoisia menestyjiä":

- monialaiset ($p < 0,001$),
- nuoret ($p < 0,001$),
- peltopinta-alaltaan suurta maatalousyrittäystä edustavat ($p = 0,003$),
- töitään tehostavat ($p = 0,048$),
- töitään ulkopuoliselle työvoimalle jakavat ($p = 0,003$) ja
- vähintään kahden yrittäjäperheen jäsenen voimin työskentelevät ($p = 0,054$).

Vastaajaryhmien ristiintarkasteluissa todettiin, että monialaiseen maatalousyrittäjyyteen yhdistettynä mihin tahansa yhteen tai kahteen muuhun yllä mainittuun ryhmään (ml. alimmainen) kuuluvat maatalousyrittäjät olivat tilastollisesti ainakin melkein merkitsevästi ($p < 0,050$) useammin "hyväkuntoisia menestyjiä" kuin "ongelmien kanssa painiskeleviä". Esimerkkeinä "hyväkuntoisista menestyjistä" mainittakoon nuoret maatalousyrittäjät, joilla oli suuri monialainen maatalousyrittäjä ($p = 0,010$) tai vähintään kahden yrittäjäperheen jäsenen voimin työskentelevät monialaiset maatalousyrittäjät, jotka olivat tehostaneet töitään ($p = 0,001$).

Monialainen maatalousyrittäjäyys ei kuitenkaan ollut välttämätöntä sille, että paransi mahdollisuuksiaan päästä "hyväkuntoisten menestyjien" joukkoon. Ainakin seuraavat kolmen ryhmän yhdistelmät paransivat mahdollisuuksia: töitään jakavat ja töitään tehostavat nuoret ($p = 0,048$), vähintään kahden yrittäjäperheen jäsenen voimin työskentelevät, jotka ovat tehostaneet ja jakaneet töitään ($p = 0,003$) sekä töitään tehostavat nuoret suurista maatalousyrittäjäryhmissä ($p = 0,001$).

Edellisten lisäksi mihin tahansa kahden ryhmän yhdistelmään kuulumisen merkitsi tilastollisesti ainakin melkein merkitsevästi ($p < 0,050$) useammin "hyväkuntoisiin menestyjiin" kuulumista. Esimerkkeinä mainittakoon vähintään kahden yrittäjäperheen jäsenen voimin työskentelevät, joilla on suuri tila ($p = 0,003$), töitä tehostaneet nuoret ($p = 0,010$) sekä nuoret, joilla on suuri tila ($p = 0,002$).

Tuloksien tarkastelu ja johtopäätökset

Tässä tutkimuksessa todettiin useita tilastollisesti merkitseviä yhteyksiä tuotantoon, työvoimaan ja työnjakoon liittyvien seikkojen ja kolmen tulosuuttujan eli koetun työkyvyn, arvioidun työssä jaksamisen ja yritystoiminnan koetun kannattavuuden välillä. Lisäksi tulosuuttujat olivat tilastollisesti erittäin merkitsevästi ja positiivisesti yhteydessä toisiinsa.

Maatalousyrittäjät antoivat nykyiselle ruumiilliselle ja henkiselle työkyvyllään tyypillisesti 8 pistettä 10:stä, mikä oli myös vastausten mediaaniluku. Vastanneiden mediaani-ikä oli puolestaan 52 vuotta. Korkeintaan 52-vuotiaat eli tässä tutkimuksessa "nuoret" yrittäjät olivat tilastollisesti erittäin merkitsevästi yleisemmin "hyväkuntoisia" (8–10 pistettä 10:stä) kuin vanhemmat yrittäjät. Iän lisäksi myös useat muut seikat, kuten tilakoko ja oman työvoiman määrä, olivat merkitsevästi yhteydessä koettuun työkykyyn. Ikään liittyvä tulos on linjassa Karttusen ja Rautiaisen (2009) tulosten kanssa. Viimeksi mainitut korostivat sitä, että ruumiillisesti vähintään keskiraskasta työtä tekevien maatalousyrittäjien työkyky voi lähteä laskuun jo 45–50-vuotiailla yleensä ja erityisesti naisilla.

Huolestuttavan suuri osa – hieman yli puolet – maatalousyrittäjistä oli vähintään lievästi työuupuneita ja heistä osa oli vakavasti työuupuneita. Tilakoko oli merkitsevästi yhteydessä työuupumuk-

seen tässä tutkimuksessa: suuri tilakoko suojaasi työuupumukselta. Työuupumus oli selvästi yleisempää maatalousyrittäjien keskuudessa kuin työssäkäyvässä suomalaisessa väestössä vuonna 2011 (Ahola ym. 2012). Viimeksi mainitun artikkelin mukaan työuupumus sinänsä ei ole sairaus, mutta se kasvat-
taa riskiä sairastua muun muassa masennukseen, unihäiriöihin, päihdehäiriöihin ja stressiperäisiin sairauksiin. Työuupumuksen on myös todettu lisäävän työkyvyttömyyden riskiä.

Maatalousyrittäjien menestymistä mitattiin yhdellä kysymyksellä, jossa tiedusteltiin, kuinka hyvin yrittäjä koki kyenneensä toteuttamaan yrityksessään "kannattavaa toimintaa". Oma yritystoiminta koettiin tyypillisimmin melko kannattavaksi, jolloin sille annettiin 4 pistettä 5:stä, mikä oli myös vastausten mediaaniluku. Tilakoko, oman työvoiman määrä ja töiden tehostaminen olivat merkitsevästi yhteydessä koettuun kannattavuuteen. Käytetty kysymys liittyi menestymisen taloudelliseen ulottuvuuteen. Menestymiseen voidaan kuitenkin ajatella liittyvän myös muita seikkoja kuten yritystoiminnan jatkuvuus ja yrittäjien hyvinvointi.

Ääripäitä edustavien maatalousyrittäjäryhmien eli "hyväkuntoisten menestyjien" ja "ongelmien kanssa painiskelevien" vertailu antanee monessa suhteessa hyvän kuvan tuloksista: todetut yhteydet olivat samat kuin tulosmuuttujia yksittäin tarkastellen, mutta myös useita kahden ja kolmen muuttujan kombinaatioita löytyi. Molempiin ryhmiin kuului vähintään noin viidennes yrittäjistä, joten pyrkimystä kohti hyvää ryhmään pääymistä tai siinä pysymistä sekä heikkoon ryhmään pääymisen välttämistä tai siitä pois pääsyä voitaneen pitää realistisena tavoitteena.

TTS:n tutkimusosiossa "hyväkuntoisia menestyjiä" olivat tilastollisesti merkitsevästi useammin monialaiset, nuoret (≤ 52 -vuotiaat), peltopinta-alaltaan suurta (> 35 hehtaaria) maatalousyrittäjästä edustavat, töitään tehostaneet eli työmäärän eri hallintakeinoja merkittävinä omalla kohdallaan pitävät, töitään urakoitsijoille tai palkkatyövoimalle tai molemmille jakavat, sekä vähintään kahden yrittäjäperheen jäsenen voimin työskentelevät maatalousyrittäjät. Viimeksi mainittu ryhmä jäi vain täpärästi tilastollisen merkitsevyyden alle.

Edellä luetellut ryhmät olivat niin sanottuja suojelevia tekijöitä, jotka yksittäin tarkasteltuna olivat yhteydessä – mutta eivät toki taanneet – kasvaneeseen mahdollisuuteen kuulua "hyväkuntoisten menestyjien" joukkoon. Seikkojen vastakohtat olivat riskitekijöitä, jotka puolestaan vähensivät mahdollisuuksia, mutta eivät toki poistaneet niitä. Se, oliko yritys karjatila vai harjoittiko se pelkkää kasvintuotantoa, ei tässä tutkimuksessa ollut yhteydessä tulosmuuttujiin.

Edellä kuvattua tulosta saatiin vielä tarkennettua: monialaiseen maatalousyrittäjyyteen yhdistetynä mihin tahansa yhteen tai kahteen muuhun edellä mainittuun ryhmään kuulumisen toimi tilastollisesti merkitsevästi suojelevana tekijänä. Toki myös muut kuin monialaiset maatalousyrittäjät saattoivat parantaa mahdollisuuksiaan kuulua "hyväkuntoisiin menestyjiin". Tulokappaleessa on lueteltu joitakin kolmen muun ryhmän yhdistelmiä, jotka toimivat yhdessä suojelevana tekijänä. Lisäksi mitkä tahansa kahden ryhmän yhdistelmät toimivat tilastollisesti merkitsevästi suojelevana tekijänä.

Työhyvinvoinnin ja maatalousyrittäjien menestymisen kannalta maatalousyrittäjille voidaan suositella pyrkimystä kohti sellaista yrityskokoa ja erityisesti monialayrittäjyyttä, jossa töistä vastaa vähintään kaksi yrittäjäperheen tai tilayhtymän jäsentä. Osapuolien olisi kuitenkin suotavaa hallita toistensa työt ristiin ainakin auttavasti, mikä tuo turvaa poikkeustilanteiden varalle ja joustavuutta tilan sisäiseen työnjakoon. Harkittua töiden ulkoistamista, palkkatyövoiman käyttöä, tilayhteistyötä sekä omia tai yhteisinvestointeja tuotantoon voidaan myös perustellusti suositella. Näitä tuloksia voidaan pitää erityisen tärkeinä työuraansa aloittaville ja tuotannon laajentamista tai monialaistamista suunnitteleville maatalousyrittäjille.

Kiitokset

Kirjoittajat kiittävät hankkeen päärahoittajaa, maa- ja metsätalousministeriön maatilatalouden kehittämisrahastoa, erittäin aktiivisen ja rakentavan ohjausryhmän jäseniä sekä kaikkia kyselyyn vastanneita maatalousyrittäjiä. Kiitokset MTT:n, SeAMK:n ja HY:n edustajille hyvästä yhteistyöstä.

Kirjallisuus

Ahlstrom, L., Grimby-Ekman, A., Hagberg, M. & Dellve, L. 2010. The work ability index and single-item question; associations with sick leave, symptoms, and health – a prospective study of women on long-term sick leave. *Scand. J. Work Environ. Health* 36(5): 404-412.

Ahola, K., Tuisku, K. & Rossi, H. 2012. Työuupumus (burnout). *Duodecim. Terveyskirjasto*. Saatavana Internetistä: http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00681

- Albertsen, K., Rafnsdóttir, G.L., Grimsmo, A., Tómasson, K. & Kauppinen, K.** 2008. Workhours and worklife balance. *Scand J Work Environ Health, Suppl*, 5: 14–21.
- Caruso, C., Hitchcock, E., Dick, R., Russo, J. & Schmit, J.** 2004. Overtime and Extended Work Shifts: Recent Findings on Illnesses, Injuries, and Health Behaviors. National Institute for Occupational Safety and Health (NIOSH). Publication No. 143. 37 s.
- Dembe, A.E., Erickson, J.B., Delbos, R.G. & Banks, S.M.** 2005. The impact of overtime and long work hours on occupational injuries and illnesses: new evidence from the United States. *Occup Environ Med*, 62: 588–597.
- Härmä, M. & Sallinen, M.** 2000. Univaje terveystriskinä. *Duodecim* 116: 2267–2273.
- Karttunen, J. & Kaila, E.** 2012. Työvoiman käyttö ja siihen vaikuttavat tekijät maatalousyrittäjissä. TTS:n tiedote. *Maataloustyö ja tuottavuus* (638) 3: 1–8.
- Karttunen, J.P. & Rautiainen, R.H.** 2009. Work Ability Index among Finnish Dairy Farmers. *J. Agric. Saf. Health* 15(4): 353-364.
- Karttunen, J. & Tuure, V.-M.** 2013. Työnjako perustuotantoa harjoittavissa ja monialaisissa maatalousyrittäjissä. TTS:n tiedote. *Maataloustyö ja tuottavuus* (648) 6: 1–8.
- Karttunen, J., Lähti, M. & Puttonen, S.** 2012a. Kohtuullisen työmäärän suositukset maatalousyrittäjissä terveyden, turvallisuuden ja hyvinvoinnin näkökulmista. TTS:n julkaisu 415: 1–45 s. Saatavana Internetistä: http://www.tts.fi/images/stories/tts_julkaisut/tj415.pdf
- Karttunen, J., Lähti, M. & Puttonen, S.** 2012b. Työmäärän hallinta maatalousyrittäjän hyvinvoinnin turvaamisessa. TTS:n tiedote. *Maataloustyö ja tuottavuus* (637) 2: 1–8.
- Rantamäki-Lahtinen, L. (toim.)** 2013. Muuttuva ja menestyvä maaseutuyrittäjyys 2000–2013. MTT Raportti 16: 1–93. Saatavana internetistä: <http://www.mtt.fi/mtrraportti/pdf/mtrraportti116.pdf>
- THL.** 2012. Maslachin yleinen työuupumuksen arviointimenetelmä. Menetelmän esittely TOIMIA -tieto-kannassa. Saatavana Internetistä: <http://www.thl.fi/toimia/tietokanta/mittariversio/72/>
- Tuomi, K., Ilmarinen, J., Jahkola, A., Katajarinne, L. & Tulkki, A.** 1997. Työkykyindeksi. 2. korjattu painos. Työterveyslaitos. 34 s.